

AUSA · XXII · 157 (2006) p. 331-352 © PATRONAT D'ESTUDIS OSONENCS

LES CONDICIONS DE VIDA DE LA CLASSE OBRERA OSONENCA, 1931-1936. UN ESTUDI NECESSARI

JOAN SERRALLONGA I URQUIDI
Universitat Autònoma de Barcelona

Conditions of life in Osona, 1931-1936. A necessary study

En base a l'anàlisi dels pressupostos familiars obrers es valoren les condicions de vida a la comarca d'Osona en el primer període de la Segona República (1931-1936). Es fa èmfasi en les dades bàsiques dels serveis públics i la seva evolució i en les transformacions del nivell de vida. Aquests canvis es relacionen amb la resposta de les classes populars i la reacció de les capes benestants fins a arribar a les envistes de les eleccions del 16 de febrer de 1936.

Paraules clau: història social, condicions materials de vida, obrerisme.

Based on the analysis of workers' family budgets the living conditions in the area of Osona during the beginning period of the Second Republic (1931-1936) are assessed. Special emphasis is given to the basic data of public services and their development and to changes in standards of living. Those changes are linked with the response of the working-class people and also the reaction of the well-off people before the elections of 16th February, 1936.

Keywords: social history, material conditions of living, working-class movement.

La qüestió que pretenem contestar, al final de la nostra breu aportació, és fins a quin punt el règim nascut legalment el 14 d'abril va anar modificant (i en quin sentit o tendència) les condicions de vida de la població obrera osonenca. És del tot evident per a la nostra historiografia social que per a aconseguir valorar de manera adequada la resposta que dona a una determinada situació la població obrera, la més nombrosa i la més pobra, cal presentar primer de manera correcta les seves condicions de vida. Després de l'estudi d'aquestes condicions podrem afinar millor el perquè de la lluita empenya i també la seva evolució. Díficilment podríem establir els paràmetres de la resposta de la classe obrera osonenca als canvis reals que es produïren durant la primera etapa de la República (1931-1936) si no establíssim quines eren i, sobretot, quines passaran a ser les seves circumstàncies vitals. Per a realitzar aquesta valoració hom utilitzarà aquí de manera estesa l'eina dels pressupostos familiars obrers,¹ que estableix amb certa precisió les tendències del nivell de vida. I, encara que el mètode tingui algunes

1. Fem servir com a referent immediat la metodologia ben establerta en anàlisis curoses com ara la de PERROT, Michelle, «L'ouvrier consommateur». A: *Les ouvriers en grève. France, 1871-1890*. París: Mouton, 1974, v. 1, p. 203-250.

febleses evidents, crec que manté una indubtable utilitat real. Habitualment hom situa en aquests pressupostos quatre capítols bàsics: l'alimentació, l'habitatge (i tot allò que s'hi relaciona), el vestit (i el calçat) i un enrevessat apartat de diversos. És sens dubte en aquest últim capítol, que funciona com una mena de grandidós calaix de sastre, on rau l'explicació i la valoració efectiva del nivell de vida. Els recursos que hom pugui destinar a aquestes tan diverses despeses marcaran la capacitat real de resistència i ens permetran veure fins a quin punt està ben delimitat un estudi de la progressió de la lluita de tot el col·lectiu obrer i, en conseqüència, també la contestació de la patronal.

La comarca d'Osona, entesa en la seva forma i configuració actuals, presentava durant el període de la nostra anàlisi una dualitat entre el treball industrial i l'agrícola, tot i que progressivament s'anava decantant en benefici del primer. El canal industrial —que en el nostre tram anava des de Montesquiu fins a les Masies de Roda— havia determinat de bon antuvi una jerarquia de poblacions que a principis de la dècada de 1930 es presentava encara prou ben compactada. Els municipis que creixen demogràficament, prenent com a base les tres dècades anteriors, es corresponen sobretot als industrials i a aquells que presenten una economia mixta entre el tarannà agrícola i les àrees on hi funciona sobretot la indústria. Els casos de Manlleu, Torelló, Centelles, Sant Quirze de Besora (i Montesquiu) o fins i tot Prats de Lluçanès són coneguts com agents dinàmics en diferents estadis del procés industrial osonenc, alhora que continents d'un volum prou primordial de població obrera. La dualitat econòmica de termes com les Masies de Voltregà, les Masies de Roda,² Gurb, Orís, l'Esquirol o Sant Vicenç de Torelló entre d'altres els confereix també un perfil distintiu, perquè si bé semblen inclosos en una estructura agrària, en realitat, el seu sosteniment es correspon al determinat per les fàbriques que hi són presents. Tot i això, fins al 1931 el control d'aquests darrers termes coincidia sobretot amb els propietaris agrícoles. Les colònies industrials, tot i tenir fins a cert punt un perfil propi, poden integrar-se amb prou facilitat dins de l'anàlisi de les condicions generals de la població obrera osonenca. Tant les colònies obertes com les parcialment tancades tenen una població que viu d'una forma gairebé paral·lela a la resta de la classe obrera osonenca. En aquest sentit, una crida de les colònies de Sant Vicenç de Torelló, apareguda ja el maig de 1931 a *La Veu del Ter*, es referia a la necessitat d'incrementar el pes dels treballadors industrials en punts decisoris: «ja que les colònies formen un contingent igual o superior al nucli de població i no podem consentir que ens facin caminar a les palpentes». A la colònia estesa de la Farga Lacambra o a la del Poble Sec-Can Riva,³ ambdues a les Masies de Voltregà, també s'endega

2. És el cas de les colònies tèxtils de Salou i Còdol dret o les fàbriques de Can Grau i els Molins. ROVIRA, J. M., *Les Masies de Roda. Història del nostre poble*. Roda de Ter: Ajuntament de les Masies de Roda, 2005; i del mateix autor: *La Colònia Salou (1864-1963)*. Heretat Baurier. Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter, 2003.

3. A la colònia Lacambra, el tipus de treball i el material va significar un punt singular a l'àrea; està per analitzar a fons la seva composició. La colònia oberta lligada a la fàbrica de Can Riva (abans Moreta) adquireix un pes específic en el procés de reivindicacions dins del Voltreganès. Per superar els tòpics sobre els seus orígens, preparats en informacions publicades per la pròpia empresa des de la immediata postguerra civil, vegeu l'anàlisi de CASAS TRABAL, P., «Més que una fàbrica. Can Riva i l'exemple d'una colònia dispersa». *Revista d'Etnografia de Catalunya* [Barcelona], 28 (2006).

un procés per sortir de la tutela tradicional. Tampoc la població de la colònia de la Farga de Bebié, a les Llosses-Montesquiu, es deixarà arrossegar pels propietaris agrícoles tradicionals.⁴

Hi ha d'altres termes municipals, com ara Sant Hipòlit de Voltregà o Roda de Ter, que malgrat no hostatjar directament una nodrida activitat industrial en relació als més forts són nuclis que contenen en primer lloc població obrera,⁵ un contingent que en general treballa a les fàbriques més properes. La mesocràcia d'aquestes localitats estableix uns forts lligams interns per evitar l'entrada dels obrers a l'estructura de poder local, una situació que canviarà poderosament a partir de la campanya de les eleccions del 12 d'abril de 1931. D'altra banda, el pes indubtable de la ciutat de Vic —element financer i comercial clau i un fort pol d'atracció per a la lenta immigració de la perifèria de la zona— continua essent un element determinant en tota l'evolució comarcal.⁶ Sota les consideracions esmentades hi ha una llarga sèrie de municipis de base essencialment agrícola, amb nuclis prou reduïts de poblament, que presentaven unes característiques distintives, però que, a la vegada, no s'allunyaven gaire de les condicions de vida generals a tota la comarca. En aquest sentit, podríem dir que l'anàlisi dels paràmetres inclosos en els pressupostos familiars obrers pot tenir uns efectes prou globals que ens permeten situar amb calma i de manera adequada aquesta part del perfil social d'Osona.

El 1931, Osona presentava un volum de serveis públics realment raquític, d'altra banda com també passava a la immensa majoria de les zones interiors del nostre país. L'abandonament al qual l'havia sotmès l'administració estatal de la província no havia pogut ser compensat, ni per les ben mesurades intervencions de la Mancomunitat de Catalunya, ni pels paupèrrims eraris locals osonencs, sempre eixorcs de recursos. Les inversions de la Mancomunitat apaivagaren algun extrem, però es demostraren ben insuficients. En el període de la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), quan caigué del tot el teló de la precària legalitat constitucional, ben poques coses es podien (o es volien) plantejar els governs municipals i menys encara amb la pèrdua de l'auxili que els prestaven les mancomunades autoritats provincials. El pas de la «Unión Patriótica» pels municipis osonencs fou, doncs, sense pena ni glòria. La xarxa de transports, que circulaven per les esgavellades vies de comunicació, estava ancorada en uns nivells tan reculats que de fet impossibilitaven en moltes ocasions el normal desenvolupament de les voluminoses activitats econòmiques de l'àrea. Aquesta manca de comunicacions decents era una realitat que fou posada sobre la taula pels agents socials en nombroses ocasions i àdhuc ho serà després, però cal dir que la inacció permanent de l'Estat havia estat molt gran i, sobretot, massa allargassada. Encara al gener de

4. Vegeu el relat de VIÑETA I ORTIGUÉS, P., *Història d'una colònia tèxtil. La Farga de Bebié*. Ripoll, 2002.

5. A Sant Hipòlit de Voltregà, el 1930, hi havia 845 obrers industrials (per sobre del 65% eren dones) sobre una població de 1.885 persones; la gran majoria treballava al tèxtil més proper i també a Manlleu, Roda o a la vall del Ges. Vegeu altres informacions a: SERRALLONGA, J., *Sant Hipòlit de Voltregà dins la història*. Vic: Eumo / Ajuntament de Sant Hipòlit de Voltregà, 1986.

6. Les dades bàsiques i una panoràmica ben realitzada i ferma es troben a l'obra de CASANOVAS I PRAT, Josep, *Quan les campanes van emmudir. Vic, 1936-1939*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1993.

1936, el Pla General de Camins de Catalunya, en la fase d'informació pública, situava 236,9 quilòmetres que afectaven directament Osona i que necessitaven una urgent actuació. Hom feia constar en aquest mateix Pla l'aïllament de molts pobles que mai no havien tingut un accés fàcil a les comunicacions generals. Les vies internes, amb uns serveis d'autobusos prou precaris i contestats pels usuaris, continuaven tenint encara el deix de la misèria i tancaven la població als seus petits contorns amb poques facilitats per a la mobilitat. Les fondes, sempre ben situades, a voltes feien més suportable aquesta lentitud de la mobilitat i agradaven als viatgers forans.⁷ El ferrocarril, en una línia que sempre ha estat deixada de la mà dels poders públics, compactava satisfactòriament les urgents necessitats de tota l'àrea.⁸ Malgrat tot, el tren servia precàriament al trànsit de productes agraris o ramaders i, de forma més reduïda, a l'entrada de cotó o a l'expedició d'alguns acabats tèxtils. Per altra banda, si repassem els pressupostos locals (i de manera especial les seves liquidacions reals) en el període anterior al 1931 ens adonarem immediatament de la migradesa amb la qual han d'afrontar les despeses ordinàries. Qualsevol contingència extraordinària feia que els buits capítols d'imprevistos situessin els consistoris osonencs davant d'una muntanya que de cap manera podien pujar. En una situació tan precària com aquesta i amb uns prohoms i cacics que tot ho controlaven, qualsevol intent seriós de municipalització dels serveis que volgués millorar-los significativament havia estat condemnat irremissiblement al fracàs. Àdhuc alguns consistoris —com els de les Masies de Roda i Gurb— van haver de demanar al govern que amb l'altre municipi poguessin sostenir el mateix secretari, i aquest no era pas un cas gaire excepcional. En el tema central de la manca de serveis essencials, com ara l'abastament mínim d'aigua potable, la implementació realista d'una electrificació que en algunes àrees encara era a les beceroles, l'extensió i dotació de la xarxa pública d'ensenyament, l'assistència social àmplia o la sanitat regularitzada, la intervenció curosa en la higiene pública, no troben en el conjunt de la subsidiària administració osonenca de l'època alfonsina una actitud que sigui decidida o enèrgica, sinó només una culpable resignació. I és que amb el fet d'esprémer la població i el petit comerç als fielats locals, on els burots de consums recaptaven tot el que podien de drets fiscals, no es resolía gairebé res i tot es continuava mantenint tancat en un cercle viciós de baixos ingressos.

En aquesta zona interior, amb les característiques que suara hem anat esbossant succintament, el privilegi dels prohoms era encara pràcticament omnímode a finals de la dècada de 1920. Controlaven a bastament la política local i estaven molt ben situats a les altres instàncies de poder, gairebé res no se'ls escapava. El clergat, molt nombrós i per a molts la peça mestra de l'edifici, s'encarregava de

7. Ferran Soldevila situa, el 1936, la de Folgueroles: «és notable la netedat de les tovalles i dels plats, malgrat el primitivisme d'aquells hostals de poble» (del dinar en va pagar 3 pessetes), i una de Sant Quirze de Besora [probablement l'hostal Roca], «hi he dinat bé, i hi he vist confirmada un cop més la bona impressió que, en la modèstia, em produeixen les fondes catalanes». SOLDEVILA, Ferran, *Al llarg de la meua vida. I. 1926-1939*. Barcelona: Edicions 62, 1970, p. 293 i 297.

8. El preu dels bitllets de tren, de la Compañía de Caminos de Hierro del Norte de España, d'anada i tornada a Barcelona significava un cost onerós per a les classes populars osonenques. El 1933, el bitllet de Vic a Barcelona en tercera classe valia 6,05 pessetes, 6,75 des de Manlleu i 7,30 des de Torelló.

fer de trompetar dels privilegiats, mentre per la seva part aquesta burgesia l'agombolava perquè mantingués el seu estès procés d'endoculturació i, per tant, perquè pogués reproduir permanentment el seu paper. La riquesa de la burgesia osonenca, la del conjunt del patriciat comarcal, que ni de bon tros es concentrava només a la ciutat de Vic, era serena i força austera en les formes, però no per això resultava menys opressora. A l'altra banda, els salaris dels obrers industrials, dels dependents i els dels bracers i jornalers agrícoles se situaven en uns nivells que els havien abocat directament a una existència precària, quan no molt miserable. Certament no tots els ingressos dels treballadors eren iguals, però a principis de la dècada de 1930 continuava essent veritat que la indústria tèxtil s'havia instal·lat a les ribes del Ter des de la segona meitat del vuit-cents per aprofitar els baixos costos salarials i espremer encara més la ja dura subordinació a tota l'àrea. En no millors condicions es trobaven els tallers metal·lúrgics, l'adoberia, les torneries, la fusta, la banya o les activitats relacionades amb la petita indústria alimentària. El salari de la dona continuava essent marcadament inferior al de l'home, una situació que —pel desembarcament estès del treball femení— implicava un redoblament de la penúria a les llars obreres. El mateix passava, i encara en major mesura, amb l'amagat i escampat treball infantil. Afegim-hi a tot aquest panorama la precarietat del treball que, a la més mínima crisi, comportava l'acomiadament d'un bon gruix d'obers i la paralització de l'activitat. L'extensió de l'atur, amagada per les autoritats del final de la dictadura en un marasme d'informacions tècniques imprecises i contradictòries, afectava també les fàbriques i els tallers de la comarca d'Osona. La primera virtut de l'etapa republicana serà posar-ho tot clarament sobre la taula i assajar algunes mesures per a poder-hi donar solució amb els mitjans disponibles. I és que cada sotragada cíclica del sistema, mancat l'obrer de cap mena de capacitat de llarga resistència, comportava un increment del pauperisme, sense que aquella esquelètica beneficència pública alfonsina en pogués apaivagar gaire o gens els seus terribles efectes. L'absència de cap mena de subsidi públic d'atur —com el que tenien els obrers anglesos o els francesos— amplificava encara més l'angoixant problema de subsistir. La ja esmentada incapacitat d'endegar algunes obres públiques comportava que els obrers restessin en atur i sols la por dels poderosos feia que es muntessin cures de base pal·liativa, però que mai podien ser estructurals. La caritat privada, sobretot la de les institucions religioses i també la d'alguna patronal, tenia un altre llast que naturalment no tothom estava disposat a seguir. Certament no és aquest el lloc adient per a explicar la formidable empenta d'un associacionisme i d'un sindicalisme que havia maldat des de feia anys per establir unes bases fermes que permetessin a la classe obrera osonenca sortir d'aquella situació tan asfixiant. Això sí, diguem que en conjunt el tema del baix nivell de vida continuava irresolt, tot i les sorolloses i habituals protestes que hi podem observar a cada replec del sistema. La Comarcal Vic, Ter i Freser⁹ i els socialistes havien empès una campanya que donarà fruit precisament aquests anys. Per cloure aquesta panoràmica tan ràpida, cal que fixem els elements d'anàlisi per tal de ser més precisos. Si assagem de fer l'escandall d'un pressupost familiar de l'obrer industrial osonenc per a finals de la

9. *Sembrar* [Vic], IV, 103, p. 1.

dècada dels anys vint, usant les característiques de confecció més clàssiques,¹⁰ ens donarà aquests resultats:

Pressupost familiar obrer a Osona (1930)

<i>Capítol</i>	<i>Despesa (en %)</i>
Alimentació	72,0
Habitatge	10,8
Vestit (i calçat)	8,1
Diversos	9,1

Atès el que acabem d'esbossar, quan les forces polítiques republicanes guanyen les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 i es proclama finalment la República el dia 14, l'actitud dels dos grups socials osonencs que hem descrit és, com no podia ser d'altra forma, completament oposada. Per als vells prohoms comarcals (i també per a les posteriors incorporacions), la proclamació de la República suposava la desvertebració d'una ben travada conxorxa que havia funcionat ben greixada almenys durant les últimes sis dècades. L'òrgan més proper a la Lliga, la *Gazeta de Vich*, tot i estar ja compaginada, no va pas sortir el dia de la proclamació de la República. Aquells patricis osonencs que col·laboraren activament amb la dictadura, i foren molts, ara es troben impossibilitats per fer front a un nou procés electoral que es veia ja com de resultats molt incerts, tot i que certament desfavorables per als seus interessos. Per als trompeters d'aquells prohoms comarcals, inclosos també tots els estols carlins i tradicionalistes, s'albirava el final dels assumptes compromisos de dir sense fer, de cridar sense actuar. En canvi, per a la classe treballadora, per a les seves organitzacions i afins, la proclamació de la República fou vista com una possible esperança en la lluita que diàriament mantenien els obrers per viure, per viure amb dignitat. No hi ha dubte que per a la força d'oposició al règim monàrquic comptar amb els representants dels obrers i jornalers era a la vegada una qüestió de principis i també de pragmatisme. Les forces monàrquiques, en canvi, arribaren massa tard a aquesta consideració estratègica i, per tant, les seves noves propostes quedaren inevitablement al cul del sac.¹¹ Aquestes són, doncs, les fortes expressions que ambdós grups socials escriuran a les últimes candidatures de les eleccions de l'agònic règim monàrquic.

Des de ben aviat, les mesures empeses per la Generalitat —primer a precari i després en la plenitud institucional— en el tema de les condicions de vida de la classe obrera tindran un sentit per complet distint a les dictades per la corretjosa

10. Elaboració pròpia, per a una família de cinc membres dels quals tres treballen al tèxtil, i dos són menors. Per a una aportació breu, com la present, crec que cal estalviar l'aparell de càlculs que comportaria anotar els valors extrems que conté cada capítol. Vegeu també: SERRALLONGA, J.; MARTÍN RAMOS, J. L., *Condicions materials i resposta obrera a la Catalunya contemporània*. Sant Quirze de Besora, 1992.

11. La nota apareguda a *La Comarca de Vich* arribava tard i encara hi afegia algunes restriccions: «La nostra vila, per les classes socials de què està formada, indica que en la nova Corporació han de tenir seient la classe obrera, la menestralia i la pagesia... La part obrera per la seva importància no ha de faltar-hi i en número ben considerable. I de bons obrers amb suficient cultura i amb capacitat d'administrar bé n'hi ha prou». *Comarca Vigatana de Torelló* (2 d'abril de 1931).

administració del règim anterior. El que arribarà a Osona, com allò que es desenvoluparà a tota la Catalunya autònoma, serà acollit amb un franc entusiasme per part d'aquells que sempre havien quedat en la subalternització més humiliant. Diguem, però, que de bon primer i per manca de competències substancials les realitzacions efectives de l'administració autònoma seran força reduïdes. Tot i això, la tendència inicial de la nova administració, clarament visible des del principi per a les classes populars, fou molt ben acollida. Anem ara a les realitzacions del període, analitzades a la llum d'aquells conceptes que ens hem proposat des del començament. Uns conceptes que ens han de permetre valorar ajustadament l'evolució del nivell de vida durant aquests anys decisius. Fem-ho situant, barrejant de fet, l'abans i el moment en el qual es produeixen els esperats canvis.

Tot i ser Osona una comarca de base agrícola, l'autoconsum, preuat per alguna historiografia, tenia aleshores uns components d'efectes prou reduïts i de cap manera podia abraçar completament les capes més pobres, ni tan sols els nombrosos grups de poblament més disseminat. En una àrea on la producció agrària era més que notable, la distribució estava encara ancorada en els més vells mètodes i havia resultat massa sovint inefectiva. L'augment de la superfície de conreu, ja ben visible a la dècada anterior, la renovació i extensió dels adobs i l'increment del conreu destinat a la ramaderia eren elements valorables, sens dubte, però encara insuficients per a proveir i poder dotar adequadament la població de la nostra àrea. La vella tècnica emprada al camp osonenc és també un element remarcable.¹² El ferri control dels propietaris havia situat de bon antuvi la producció en un mercat distant, perquè primava el major benefici i el més ràpid. Les explotacions agrícoles, conreades sobre la base dels vells contractes de parceria, tenien el llast asfixiant d'unes rendes massa sovint sobrevalorades; una gravidesa que es feia feixuga per la persistent omnipresència dels amos. Els expedients de revisió de contracte acaben moltes vegades amb el desnonament dels masovers, dels treballadors de la terra. Els intents dels masovers per a flexibilitzar adequadament les draconianes relacions contractuals havien xocat amb la força dels propietaris, uns rendistes que volien mantenir del tot intacta la mamella dels seus guanys. Hom s'hi referirà en una llarga polèmica, servida sobretot des de l'òptica de la propietat tradicional: «És curiós observar que els mateixos propagandistes que propugnen l'abolició d'aquesta equitativa repartició de guanys i pèrdues, en canvi posen com una de les principals reivindicacions a obtenir per l'obrer industrial la participació en els beneficis. En què quedem? En definitiva les explotacions industrials i agrícoles tenen unes característiques molt semblants: un patró que hi aporta el capital, uns obrers que hi aporten el treball. Per què els esquerrans combaten en les explotacions agrícoles allò que reclamen com a cosa justa en les industrials?».¹³ El juny de 1932, informen la *Gazeta de Vich* i la *Comarca de Vich*

12. Conferència a Manlleu de Josep M. Soler, cap dels serveis de camps i arbres fruiters (el novembre de 1931), «parla de la sembra i no s'explica que encara no s'hagi introduït a la Plana la màquina sembradora... major rapidesa en la dispersió de la llavor, major exactitud...». Tot i això, la modernització del camp osonenc no s'aturà, com ho comprovem en la utilització de la màquina de batre a la dècada de 1930.

13. JAV [l'advocat Joan Anglada i Vilardebó (1895-1979)]. «El contracte d'aparceria». *Gazeta de Vich* [Vic] (19 de desembre de 1931). El 1935, les informacions de la Unió de Rabassaires ens situen encara 47 desnonaments que estan en tràmit a la comarca.

dels judicis sobre la revisió de contractes de les finques de conreu; molts seran rebutjats per no atendre's als termes de la llei. Feien notar que «darrerament s'observa en els judicis que els revisionistes els han abandonat, puix que sols compareixen per pura fórmula sense aportar proves ni dades que puguin orientar el Jutjat per a resoldre amb justícia. Amb tot i això apel·len sistemàticament de la resolució, molts d'ells abans de conèixer-la». Els propietaris es queixaran el 1933, des de les pàgines de la *Gazeta de Vich*, de l'establiment a Olost d'associacions de lluita —els prohoms en diuen societats comunistes— que esveraven els masovers i els treballadors agrícoles del Lluçanès. Era precisament en aquesta zona on hi havia una major proporció d'arrendataris i de proletariat agrari que vivia en condicions difícils.

Pressupost familiar obrer a Osona (1933).¹⁴

<i>Capítol</i>	<i>Despesa (en %)</i>
Alimentació	68,3
Habitatge	10,4
Vestit (i calçat)	7,9
Diversos	13,4

La dieta bàsica de les classes populars osonenques, especialment la de la classe obrera, havia estat sempre magra i prou monòtona. Més endavant ens referirem als costos sanitaris d'aquesta extensa penúria. S'ha parlat en altres ocasions d'un viu subconsum alimentari i aquest era un diagnòstic ben present encara a principis de la dècada dels anys trenta. A les localitats industrials i a les que contenien sobretot població obrera, el consum alimentari habitual havia presentat tradicionalment unes greus deficiències que tenien a veure amb la referida distribució i, per damunt de tot, amb uns salaris baixos que no abastaven a cobrir el pressupost necessari per poder aconseguir una dieta que contingüés alguna variació i fos una mica més sana. Hom comprava sovint a crèdit, amb llibreta, el que podia representar una menor qualitat i un preu encara més discutible. La relativa estabilitat del preu del pa, taxat en teoria, no suposava per als obrers el poder-ne sortir prou galdosos. Les farineres i les fàbriques de pastes de sopa estaven instal·lades a la majoria de localitats de relleu i àdhuc en d'altres, però ens cal dir que algunes eren simples magatzems de distribució i la seva producció real podia ser efectivament molt minsa. Per altra banda, les patates havien substituït progressivament des de feia temps els cereals en la cresta de la dieta obrera. Les patates, en major quantitat a l'escudella i allargant la majoria de les altres menges, resultaren un element primordial i prou barat. Mentre el preu de les patates va ser corrent, es distribuïen amb regularitat en els circuits del camp a les poblacions; quan els

14. Aquest és d'elaboració pròpia, amb els mateixos components usats per al de 1930. Tenim un altre pressupost familiar obrer, extret de *Justícia Social* [Barcelona] (7 de gener de 1933), citat i treballat per CASAS, Just, *La política de Treball de la Generalitat Republicana (1931-1936)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2003, p. 266 i nota 122. Les dades que dona es poden sintetitzar en: alimentació 67,6%, habitatge 18,2%, vestit 7,1% i diversos 7,1%. Hom pot citar aquí, únicament com un element que serveix de referència, l'estudi publicat per la Generalitat de Catalunya al *Butlletí de l'Institut d'Investigacions Econòmiques* [Barcelona], II, 22 (octubre de 1933).

preus van modificar-se, una part important de la collita es va fer fonedissa per traslladar-se a altres mercats que se'n quedaven grans quantitats.¹⁵ El gra cuit, en canvi, es venia en quantitat a la comarca i els cigronaires tenien un mercat prou ben dotat (la fama se l'emportaven les mongetes de Viladrau i les petites de Vidrà). La verdura, sens dubte estacional, anava des de les cols a les bledes, amb aquella extraordinària abundor de tomàquets quan n'era temps. Els ous marxaven massa sovint fora de la comarca, que n'era una bona productora. Però les oscil·lacions del preu, quan les gallines es desponien, no els feien pas sempre un element fonamental en la dieta proletària. La crema de Sant Josep iniciava la temporada en la qual els ous eren més assequibles per a la butxaca del jornal·ler. És per tot això que la Generalitat de Catalunya emprendreà una campanya per a regularitzar mínimament la producció d'ous i evitar en la mesura del possible els efectes de les fortes oscil·lacions de preus. La llet era un element preuat, el consum era directe a bona part de la comarca i en general no s'enregistraven sofisticacions. Però cal que esmentem també que l'elaboració a través d'empreses lleteres serà efectiva i presentarà un marcat creixement.¹⁶ El vi, generalment de baixa qualitat i de molt grau a les «vinícoles», era un cost afegit i, malgrat els bastant sovintejats anuncis d'àrees properes («beveu vi del sindicat d'Artés»), majoritàriament era d'importació de comarques més llunyanes. L'oli tenia distribució efectiva des de Vic, Tona, Taradell i Roda, però continuava sent un element de consum que en algunes etapes es presentava com relativament reduït. Amb uns preus de l'oli d'oliva que aniran oscil·lant entre 1,75 i 2,15 el litre cap al 1933-1934, hom continuava acudint en general a altres elements més barats com el llard, a talls en aquells pastissos rodons de les botigues. Un fet que, sens dubte, podia empitjorar notablement la ja pobra dieta de les capes populars osonenques i també llur salut. La fruita fou gairebé sempre estacional i no d'altra. Alguna fruita s'arribà a vendre per unitats en els llargs moments de crisi de treball, com ja passava abans de la República. En aquests períodes tan magres, on abans fins i tot hi havia hagut olles comunes a les places de les poblacions obreres (i n'hi tornarà a haver amb la crisi), hom havia somniat les taronges, però en general no les podia pas pagar.

15. Una nota de la Unión de Comerciantes y Exportadores de Patatas de Vich y su Comarca del 6 de juny de 1931 es queixava de la manca de facilitats de la Companyia Ferroviària del Nord, i anotava que els municipis de la Unión (Vic, Manlleu, Torelló, Sant Pere, Sant Vicenç, Roda, Seva, Tona, Taradell, Balenyà i molts d'altres) havien facturat per ferrocarril 3.000 vagons de patates (a l'estació de Vic més de 1.000), que enrassades al preu de 24 pessetes els 100 quilos representaven més de 7 milions de pessetes. Gonçal de Reparaz també feia coincidir l'augment de la producció de patates amb la inauguració del ferrocarril, situant el 1925 més de nou mil tones exportades només des de l'estació de Vic, el conjunt de les set estacions arribava a les vint-i-una mil tones. Vegeu *La Plana de Vic* (1928), p. 173 i 289.

16. Les dades dels anys vint a l'obra de Gonçal de Reparaz (1928), p. 197 i Ll. Thomasa (1963), p. 125-127. En la regulació, caldrà fer referència a les disposicions de la Conselleria de Sanitat (decret del 17 de desembre de 1933). A la meitat dels anys trenta la producció de les indústries de la comarca era d'uns 19.000 litres diaris: Indústria Láctea Núria (3.500), Sanromà (5.000), Falgà (1.150), Colomé (8.000) i altres menors. La informació és de Jordi Viader, de la UAB, que està realitzant un estudi més ampli per a tot Catalunya.

Escandall teòric del pes del capítol alimentari (en la despesa) d'una família obrera osonenca (1933).

<i>Producte</i>	<i>% despesa setmanal¹</i>
Carn	13,74 ²
Peix (bàsicament salat)	10,52
Pa	11,91
Patates	3,81
Arròs, verdures i gra	12,97 (1,87 l'arròs)
Oli i llard	11,36 (7,94 l'oli)
Vi	2,54
Farina i pastes de sopa	7,84 (5,21 la farina)
Llet	9,48 ³
Ous	5,09
Fruita (estacional)	3,90
Altres	6,84 (3,74 el sucre)

1. Per a una família de cinc membres, amb les característiques dites als pressupostos de 1930 i de 1933. Fent la base sobre un salari estimat d'entre 82,75 i 90,35 pessetes/setmana el 1933.

2. En una proporció de cap a dos terços favorable a la carn de porc.

3. Atès el consum directe a la major part d'Osona, el preu de referència per al 1933, que era d'entre 0,55 i 0,60 el litre, podia modificar-se en diversos moments.

La carn, sempre sinònim d'una alimentació abundosa o rica, es concretava per a les capes populars en les parts més miserables i en les peces de difícil sortida; parts que, a més, comportaven un considerable treball afegit per a la dona. L'aviram i els conills podien ser en alguns sectors elements gens menyspreables, però no apai-vagaven ni molt menys la penúria. No cal que fem esment aquí de les oques i els ànecs, elements certament estranys en una dieta obrera corrent, i àdhuc en d'altres. Diguem, això sí, que encara durant la dècada de 1920 s'havien passejat les vedelles per alguns pobles el dia que hi havia matança, un element manllevat del segle passat i que volia funcionar com a senyal propagandístic d'una abundor destinada en realitat a ben poca gent. L'elevat preu, d'entre 6,25 i 7 pessetes el quilogram de bona vedella el 1933, era prou dissuasiu. La carn de xai, que ha restat un tema de culte, no era pas gaire sovint a la taula del jornalero, del treballador: prou cap i pota o llana i gairebé gens de palpissos i costelles. L'auxili gairebé sempre ferm era la carn de porc, però considerant sobretot les parts que no es podien situar en altres mercats, és a dir, les peces de pitjor rendiment dietètic i major feina afegida. Hom venia el llonganís o la carn magra i salava les altres parts i els ossos. Tot i això, sovint les oscil·lacions del preu del blat de moro, la dependència real de les importacions d'aquest producte i sobretot la permanent gasiveria d'alguns propietaris sotraguejaven fort aquesta ramaderia porcina i n'impedien la indispensable progressió. Certament poc peix a la dieta, sovint només el salat (sobretot bacallà i els bidons d'arengades), de fresc n'arribava sols per a alguns privilegiats. Per exemple, a la botiga de cal Peroler de Torelló en rebien una reduïda quantitat els dimarts, dijous i dissabtes. Anotem aquí, amb precaució, un breu escandall de preus. Fem notar que l'estacionalitat és un element valorable, però no hi ha dubte que les dades parcials que s'aporten poden ajudar a confeccionar millor una anàlisi de la penúria dels salaris en relació als preus.

Mercat de Vic.¹⁷ Escandall de preus d'alguns productes (1931-1936).

<i>Data</i>		<i>Ous Dotzena</i>	<i>Patates 100 kg</i>	<i>Gallines Un parell</i>
1931	Juliol	3,3	30	19
	Setembre	4,15	28	18,75
	Novembre	4,8	30	19
1932	Gener	3,0	32	18,25
	Març	2,5	32	18
	Maig	2,15	30	18
	Juliol	2,5	25	19,25
	Setembre	3,25	18	19
	Novembre	3,5	15	18,75
	Gener	2,6	13	18
1933	Març	2,0	13,5	17,5
	Maig	1,7	13,5	16,5
	Juliol	2,2	16	19,75
	Setembre	3,25	14	19,5
	Novembre	4,75	16	18,5
	Gener	3,5	26	17
	Març	1,8	22	16
1934	Maig	2,15	22	19,5
	Juliol	2,8	17	19,75
	Setembre	3,5	17	19,75
	Novembre	4,35	20	17,5
	Gener	2,9	26	18
	Març	2,3	26	18,75
	Maig	2,0	25	19
1935	Juliol	2,9	25	19
	Setembre	3,6	24	20
	Novembre	4,55	24	20
	Gener	3,5	24,5	18,25
	Març	2,4	23	19,75
	Maig	2,2	23	20

17. L'escandall està fet seguint les dades aportades per: *Gazeta de Vich*, *La Comarca de Vich*, *Ausetània*, *Diari de Vich*, i comparant amb les informacions de *La Veu del Ter* [Torelló] i *Manlleu. Publicació quinzenal* [Manlleu]. S'agafa la mitjana, que sigui realista, de les aportacions per al període. Aquests tres productes permeten fer una seriació completa, d'altres només contenen informacions esparses. Cal fer esment aquí dels preus dels pollastres i dels ànecs que, malgrat no ser substancials en la dieta popular, tenen una seriació incompleta. Tampoc no hi ha una informació completa del preu del xai, que el 1934-35 es mou a l'entorn de les 4,5 o 4,7 pessetes el quilogram. El porc de matança es mou a l'entorn de les 2,75 i les 3,8 pessetes els 1,2 quilograms de les parts més barates a les més cares, això sí, sense oscil·lacions.

Totes les organitzacions obreres de la Conca del Ter, fins i tot les més tèbies que estaven lligades massa vegades als desigis patronals, inclouen insistentment des de sempre el tema de l'alimentació en les seves reivindicacions, naturalment un problema lligat als baixos ingressos. No passa any, en el vintenni anterior a 1931, que no hi hagi una angoixada demanda de millorar de manera substancial les condicions alimentàries de la població treballadora osonenca, àdhuc en els moments de bonança econòmica. No cal que parlem aquí de la nul·la resposta de les autoritats alfonsines, però sí d'alguns intents a les colònies industrials per a millorar el règim alimentari tot establint uns circuits relativament propis de distribució i venda. Fins on arriben aquests circuits i les finalitats que s'hi cerquen són altres elements que s'haurien de valorar adequadament en un estudi monogràfic. Un altre element preuat a l'hora d'obtenir els productes de primera necessitat a un millor preu són les cooperatives de consum.¹⁸ A Osona, sens dubte, el seu pes ja és important abans de la proclamació de la República i són de relleu les de Manlleu, Vic, Roda, les Masies de Voltregà, l'Esquirol, Sant Quirze de Besora-Montesquiú..., però la seva extensió es veurà seriosament impedida per la pròpia dinàmica del mercat i no es podrà trencar el pes de l'estructura clàssica de distribució. Les circumstàncies que afavoriran un millor i un xic més variat consum alimentari durant els anys de la República estan directament relacionades amb els salaris —la pedra de toc de l'edifici— i també amb les mesures de la Generalitat destinades a intervenir en la producció, els preus i la distribució d'aliments.

El segon punt en el qual fixarem la nostra atenció és l'habitatge i tot allò que s'hi relaciona. Dins del pressupost familiar obrer, l'habitatge generalment representava una despesa menys considerable del que l'evolució més recent ens ha pogut ensenyar, en tot cas menys onerosa que a l'àrea barcelonina. Ens pot cridar l'atenció que a la comarca la despesa en aquest capítol sigui notablement més baixa que a l'àrea del Pla de Barcelona. Si en algunes poblacions osonenques el lloguer era una figura clau, en d'altres fou la compactació de diverses generacions en un habitatge la que oferí un alleujament mínim, però de fet efectiu. La visió de la caseta i l'hortet no serà pas una descoberta d'aquell moment, sinó que s'havia fet sentir i molt des de feia anys. Cal dir que en la despesa de l'habitatge els historiadors socials hi inclouen també tot allò que conté indirectament, doncs cal tenir la possibilitat real de viure-hi, cuinar, escalfar-se, veure-s'hi...¹⁹ La cuina econòmica o un similar no eren pas una realitat del tot estesa. El sac usual de carbó, la base energètica de moltes cases, es movia entre les 2,75 i 3 pessetes del 1933 i les 3,5 de principis de 1936. Abans d'entrar en altres consideracions haurem de distingir les zones que l'habitatge presenta a la comarca urbana i semiurbana, perquè a pagès la tipologia —que ja ha estat analitzada— de fet ofereix poques variables que afectin directament la nostra anàlisi. La tipologia bàsica de l'habitatge obrer, excloem aquí els de les colònies industrials, s'havia correspost usualment a mides prou raquítiques per a cada família. En diverses tipologies podem comprovar que

18. CASANOVAS I PRAT, J., *El cooperativisme a Osona*. Vic: Eumo, 1998, p. 45-54.

19. Podem situar, per a una família osonenca corrent, el consum d'electricitat en una estimació mitjana de 1,6 pessetes setmanals i àdhuc sovint un xic per sota. El preu del kw/hora, aprovat per la Generalitat de Catalunya el 1933, era de 75 cèntims. Deixem constància, però, que no a tot arreu ni molt menys hi arribava l'electricitat; a part del medi rural també el semiurbà tenia estesa aquesta mancança.

en una habitació sola s'hi havien d'aplegar totes les activitats bàsiques i àdhuc feia en algunes ocasions el serviment de nit. La cuina funcionava, doncs, com a element central, menjador, sala i lloc d'estada, era el lloc —moltes vegades únic— on hi havia escalfor a l'hivern. I és que, encara que empreses com la de Feliu Cortada, a Vic, anunciessin la instal·lació de calefacció «que vence al invierno», tot això estava molt allunyat dels habitatges populars. El «cuarto», no sempre exterior, estava destinat a apilonar la família i quan n'hi havia més d'un s'hi reproduïa el mateix esquema. La manca d'escalfor al llit volia ser apaivagada amb l'enginy de pedres calentes i, en alguns casos, amb els primers calorífics o, menys freqüentment en alguns àmbits, amb els «burros». La comuna continuava sent externa en la majoria dels habitatges i això implicava costerosos inconvenients dels quals la higiene no n'era pas un de negligible. La manca d'aigua corrent havia significat un enutjós inconvenient afegit a la penúria i, per això, les noves autoritats republicanes maldran insistentment per a posar-hi remei efectiu. A vegades, les crítiques dels poderosos en aquest tema tan important només buscaven desgastar la credibilitat de les noves autoritats republicanes i d'una forma especial la de l'esquerra.²⁰

A les poblacions industrials i als nuclis pròpiament obrers, fins a la primèria de la dècada de 1930, la classe treballadora havia continuat ocupant sobretot aquells habitatges d'èpoques reculades, atès que la necessitat de la cooperació de tots els membres de la família en llur sosteniment era del tot obligada. A poblacions com Manlleu, Torelló, Roda, Sant Hipòlit de Voltregà... la localització dels treballadors continuava essent la de la forta embranzida del vuit-cents i àdhuc en edificis força anteriors. Generalment eren uns habitatges al centre extens del poble i al seu immediat entorn en unes condicions d'habitabilitat que tradicionalment s'havien presentat deficientes i, a més, eren massa vells. La manca gairebé absoluta d'un intervencionisme en aquest important tema per part de les autoritats durant tot el règim anterior era un greuge que es feia sentir i molt: ningú s'havia preocupat amb cura de la salubritat i la higiene. L'habitatge obrer (popular) digne era una de les promeses més acaronades pel republicanisme històric i, naturalment, l'esquerra la reproduirà en aquests mateixos termes. Per això, quan es comencen a moure de veritat les iniciatives de les autoritats republicanes, plenes d'optimisme, la resposta de la dreta comarcal serà sarcàstica i, en bona part, rabiosa.²¹ Tot i això,

20. La portada d'aigües a Sant Hipòlit de Voltregà continua encallada el gener de 1933, però les gestions van endavant. La dreta local ho critica com a habilitat electoral dient que «al nostre poble ja se sap totes les eleccions porten aigua». *Gazeta de Vich* [Vic], (1933). L'Ajuntament voltreganès havia aconseguit el 1932 una subvenció ministerial per a la instal·lació d'aigua potable. Més conegut és l'abastament d'aigua a la ciutat de Vic i les crítiques desfermades amb sornegueria patrícia a la vall del Ges. CASANOVAS, J., *Quan les campanes van enmudir...*, op. cit., p. 44-48. Trobem referències d'aquesta reacció a *La Veu del Ter*. El febrer de 1936, la dreta de la ciutat de Vic col·locarà com a actiu seu l'encarrilament del problema de l'aigua («la política d'ordre és constructiva»), quan en realitat fou fruit d'un préstec de l'Estat i de la Caixa de Pensions. *Gazeta de Vich* [Vic] (13 de febrer de 1936).

21. «Aquesta és la Xauxa?», una editorial d'*Ausetània* del 1933, que interrogant-se diu: «Una caseta i un hortet? És poca cosa. Tenim dret a una torra i a un jardí amb auto a la porta. No és nostra i ben nostra la República? / Però ni la caseta ni l'hortet arriben. Aquest devessall de satisfaccions i de joies que es prometeren a l'obrer han estat un somni. S'han traduït en manca de treball, en fonda crisi econòmica, porta de la misèria i de la fam. La guerra social de la ciutat s'ha estès al camp. Per tot arreu se senten crits de lluita. Aquell cel blau i formós que'ls capdavaners de la revolució pintaven en els seus parlaments i proclames s'ha transformat en foc d'infern».

la construcció d'habitatges més barats no s'aturarà, com podem veure per exemple en els de Roda de Ter (1931-1933). D'altra banda, la Llei municipal de Catalunya (1933-1934) reconeixia com de competència exclusiva dels ajuntaments: «la construcció de cases barates, econòmiques o populars».

Només unes ratlles per parlar del vestit. En general hom pot concloure que es manté pràcticament intacta la vella uniformització entre obrers i jornalers. Els colors d'ala de mosca, que asseguraven la duració, eren els predominants en una proporció que havia resultat sempre immensa. La prolongació del vestuari de treball entre homes i dones o la bata d'estar i tots els altres vestits barats era encara general entre la classe obrera osonenca. Això no exclouïa entre les classes populars un «trajo» destinat a les solemnitats, tot i que a voltes podia arribar fins a l'enterrament.²² Només un apunt sobre el calçat, una copiosa despesa que sovint ha estat negligida per alguna historiografia. Era una despesa rellevant, però hom maldava com podia per fer que la duració de sabates o botes fos —amb totes les reparacions que calgués— gairebé eterna. L'allau de sabaters feia que la duració del calçat el convertís en indestructible. Atès el preu de les espadenyas, unes dues pessetes, i el de les sabates, entre 19 i 21 pessetes, aquell primer calçat era sens dubte l'habitual. Així, doncs, anar amb espadenyas de llarga duració era absolutament corrent per a tothom, i descalçar-se, un estès hàbit que els alts preus havien allargat indignament; tot i això, la nova situació social amb majors ingressos tendirà a modificar discretament aquesta privació.

Cal que situem ara, com a pedra de toc, el calaix de sastre que ens identificarà més clarament el nivell de vida. Aquest calaix comprèn tot allò que no és pagat als tres capítols anteriors, és a dir, elements com ara la sanitat, l'ensenyament, l'oci de forma extensa (la taverna o el cafè,²³ el tabac, el ball²⁴, les sardanes, el futbol,²⁵ el cinema, l'excursionisme...) o les pobres quotes pagades a les societats. Diguem per començar que en el desenvolupament de l'etapa republicana els

22. Pagar una part del salari de setmanes de feina per a aconseguir un vestit endiumenjat no era pas a la mà de tothom. El preu d'un «trajo» el 1933 era d'entre 49 i 55 pessetes els més econòmics, altres arribaven a les 80. Mentre, el vestuari de la feina, per exemple un vestit blau de mecànic, no superava les 10 pessetes. A l'estiu, el vestit confeccionat de dril arribava a les 14 pessetes i els pantalons en valien poc menys de 4.

23. Resultava del tot necessari que en una societat, del caire que fos, religiosa o no, hi hagués un cafè; a més, ara s'hi anirà incorporant lentament un cinema, que es podia fer al mateix lloc del teatre. La història del lleure, certament necessària, està encara per fer. D'altra banda, jugar a cartes era un hàbit consentit, àdhuc als centres catòlics, tot i la relativa mala fama dels que ho feien. Jocs com el burro de tres cartes, la manilla, el tresillo (aquest sobretot els capellans) i altres eren prou freqüents en aquests àmbits.

24. La florida de conjunts d'orquestra fou molt important, resta per fer una monografia d'aquesta activitat que als pobles de la comarca ocupava una bona quantitat de persones amb les facilitats, durant els períodes de major activitat a l'estiu, per deixar de forma temporal el treball a les fàbriques. Fins i tot el jazz fou una dotació de relleu. A títol d'exemple diguem que mossèn Vicenç Esmerats ens ha fornint un impecable relat de les esteses activitats musicals, «Sant Hipòlit de Voltregà un poble de músics». *Ausa* [Vic], 21, 151 (2003), p. 89-99. Vegeu, així mateix, el notable fons deixat per aquest autor a la Biblioteca Marquès de Remisa de Sant Hipòlit de Voltregà.

25. No hi ha dubte que el futbol va experimentar un notabilíssim ascens i també una remarcable qualitat entre els nombrosos equips comarcals en el període de la República, ho testimonien les pàgines de la premsa comarcal, els abundosos llibres d'imatges que hem conegut, els posteriors reculls d'història local i de forma especial els programes de festes i de festa major. En aquest sentit, el Campionat del Torneig Copa de la Generalitat provocava una interessant rivalitat que superava de lluny les fronteres comarcals.

recursos destinats al capítol de diversos es veuen incrementats d'una forma real i fins a un cert punt apreciable, tal com hem vist a l'escandall del pressupost de 1933. Aquest increment, que estimem en un 20% de mitjana, és degut bàsicament a la realitat d'una millora en la relació establerta entre salari i capacitat de consum, al fet de poder-hi destinar alguns recursos provinents del capítol alimentari i, de manera elemental, a les mesures endegades per tal de remetre alguns dels seus components. D'aquí, doncs, que el poder de consum de la classe treballadora es vegi de moment incrementat, més encara si hi afegim una primera moderació de preus que ja és palpable des de principis de 1932 i també durant tot el 1933. Sens dubte, la forta pressió de les organitzacions obreres va significar que durant els primers anys de la República els sous s'incrementessin d'una forma real, tal com podríem seguir també a la nòmina de les fàbriques i els tallers d'Osona. Així, els acords de juliol de 1931 entre els metal·lúrgics osonencs i la patronal, després d'una forta agitació, havien significat un substancial augment dels salaris entorn del 10-15%.²⁶ Al tèxtil de la Conca del Ter el salari es va veure incrementat entre un 5 i un 8% segons les categories entre 1931 i 1933. La fàbrica de filatura Fabra i Coats, a Sant Vicenç de Torelló, anunciava el maig de 1931 un augment de sous que superava les tres pessetes setmanals.²⁷ Malgrat això, a tot Osona, la distància entre els salaris dels empleats de confiança (per molts dits «els gossos de l'amo») i els obrers en general es va mantenir pràcticament intacta.²⁸ Però, subsistirà l'amenaça de la forta crisi, que deixa veure els seus efectes de manera prou estesa des de finals de 1933, reduint a cinc dies i a quatre el treball de les fàbriques, i sobretot és general a partir del 1934 quan ja se'n comencen a tancar temporalment o definitiva.

En aquest apressat relat sols farem referència explícita a dos elements del calaix de sastre: la sanitat i l'ensenyament. En el règim anterior, la sanitat havia mantingut dues premisses bàsiques: guarir-se era una qüestió de diners i els mitjans públics ofertats fins aleshores presentaven una penúria que semblava del tot insalvable. És a dir, s'havia mantingut la medicina com un servei classista que accentuava encara més l'explotació dels treballadors. Les autoritats republicanes edegaran des del principi una lluita estesa i, sobretot, realista per tal de començar a erradicar aquella visió negativa, tant pel que fa a institucions assistencials, com en referència a l'estament sanitari. La comarca d'Osona havia suportat una xarxa hospitalària completament deficient i molt pobra. L'únic hospital autènticament de referència —el de la ciutat de Vic— havia patit la penúria tradicional que en res apaivagaven ni la beneficència, ni les donacions caritatives de particulars, ni les minses d'adives dels ajuntaments comarcals en concepte de socors a malalts

26. «Bases acordades entre patrons i obrers del Ram de la Metal·lúrgia de Vic i Comarca, 24 de juliol de 1931». *Sembrar* [Vic], II, 21 (1 d'agost de 1931), p. 2. Això significà cobrar de 47 a 55 pessetes setmanals.

27. Sobre la colònia «dels anglesos» a Sant Vicenç de Torelló, vegeu: COLOMER, P. et al., *Borgonyà, 1895-1995. Una colònia industrial del Ter*. Vic: Eumo, 1996, els salaris de 1930-1936 a la p. 91.

28. Tot i això, el 1933, una ajudanta no superava les 22 pessetes setmanals, una filadora o una treballadora de retort cobraven entre 25 i 33 pessetes, un filador o un teixidor cap a les 50 de màxima i un encarregat se n'anava a les 80 i fins i tot a les 83 pessetes. Per intervenció de la Conselleria de Treball en el conflicte de la Hilanderia S.A. de Manlleu els jornalers fixos passaran de cobrar 40 pessetes a les 42,5 el 1934.

pobres. A tall d'exemple, diguem que per a l'atenció de malalts pobres el consistori manlleuenc hi destinarà 1.300 pessetes per a tot l'any 1932. El volum de consultes i el d'ingressats en aquest centre vigatà estava en uns nombres testimonials que representaven una part ínfima de les necessitats reals. L'hospital de Manlleu, ben reduït de recursos, vivia també en les mateixes condicions i fins i tot podien ser pitjors. Encara el febrer de 1933 trobem aquesta notícia: «un bon manlleuenc ha fet la caritat d'entregar al Sant Hospital el carbó necessari per a la calefacció, ja que amb el rigor d'aquest temps aquest combustible s'acabava i els pobres malalts haurien patit molt fred». Altres dits hospitals de localitats de la comarca eren elements reculats, només reals sobre el paper de l'administració central i sense contenir cap activitat que pogués ser prou destacable. Certament aquesta era una situació del tot insostenible. La Generalitat, seguint el programa sanitari de l'esquerra, es proposarà dotar una xarxa hospitalària comarcal que d'una vegada per totes comenci a prestar serveis autèntics a la població. Els contactes polítics per a establir un conveni amb l'hospital de Vic, per a transformar-lo en un autèntic hospital comarcal, aguantaran el rigor de l'apremiant necessitat i també el conscient fre d'alguns vells prohoms que el volien prendre a una activitat més generalitzadora si aquesta venia de l'esquerra.²⁹ Una de les puntes llençades des d'*Ausetània* per a les eleccions legislatives de 1933 és: «Vigatans! La defensa del nostre hospital amenaçat per l'esquerra, voteu la candidatura de dretes»; «No oblideu, catòlics catalans, l'expoliació iniqua que ha portat a terme l'esquerra, avui el col·legi d'Escolapis de Vilanova i la Geltrú, demà... l'Hospital de la Santa Creu d'aquesta ciutat (Vic)». Tot i això, els fons arribaran i l'hospital funcionarà amb uns altres paràmetres,³⁰ perquè la situació era autènticament inquietant: «El nostre hospital —es diu el febrer de 1932— mai no s'havia vist tan ple de malalts i amb dificultats d'abastament com aquest hivern llarg i cru aguditzat per la crisi general; sumen els homes 48 i les dones 36». En repassar la història de l'hospital de Vic entre 1931 i 1935, el doctor Joaquim Salarich i Torrents³¹ posa l'èmfasi en la gran obra dels hospitals comarcals endegada per la Generalitat, en el fet que el de Vic viu de les subvencions de l'entitat catalana i menys de les aportacions caritatives dels seus antics benefactors. Certament aquestes caritats no abastaven les despeses i és que encara a finals de 1935 podem llegir: «L'Hospital nostre és pobre. Té moltes despeses a cobrir. Ciuta-

29. *Gazeta de Vich* [Vic] (24 de maig de 1934), insisteix encara en què cal posar l'èmfasi en el fet que cedir els béns a la Generalitat per a construir un hospital comarcal hauria de quedar clar per quines finalitats els havien cedit els vells benefactors. Es demanava, doncs, cautela; però, cal que ens plantejem: la terrible situació podia suportar aquesta espera? D'altra banda, com s'anunciarà àmpliament, per al juny de 1935 estava prevista la inauguració de la Clínica Comarcal S.A. a l'avinguda del doctor Robert de Vic.

30. Dins la Divisió Sanitària de Catalunya plantejada pel govern de la Generalitat, la comarca d'Osona quedava en un centre sanitari, amb capitalitat a Vic. Comprenia 100.821 habitants, amb les poblacions principals de centres assistencials a Manlleu, Ripoll i Sant Joan de les Abadesses. *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya* [Barcelona], 196, annex 2 (10 de juliol de 1934).

31. SALARICH TORRENTS, J. (1895-1977). *El primer quinquenni de l'hospital comarcal*. Vic: Hospital de la Santa Creu, 1936. L'hospital comarcal de Vic atén 1.126 malalts entre 1931 i 1935, de 47 pobles que en depenien directament. Cal destacar Vic (306), Torelló (91), Manlleu (56), Sant Hipòlit de Voltregà (51), Sant Quirze de Besora (47), Roda (32), Centelles (31)... àdhuc alguns assistits de Ripoll i del seu entorn. Vegeu també: *L'Hospital de la Santa Creu de Vic*. Vic, 2002; «Metges». *Vicgrafies. Revista de biografies vigatanes*, 1 (2005), p. 25-27.

dans, afavoriu-lo, no el deixeu morir d'asfíxia ni de fam. És obra que Déu us premiarà ja ací». En un altre àmbit, no hauríem pas d'oblidar aquí la tasca de suport científic que realitzava l'hospital, com diu Salarich: «els metges de les dites comarques, lluny de tot centre de control científic, estaven mancats d'un lloc on poder conuiu, estudiar i discutir els casos interessants per ells observats... calia l'hospital comarcal per a poder realitzar aquest doble fi. Descentralització de l'assistència social i formació de nuclis científics comarcals en contacte amb l'avanç mèdic ciutadà».³² No se'ns pot escapar, d'altra banda, que aquesta era una forma de donar una certa cohesió a tot l'estament sanitari comarcal, com ho era també la pertinença d'alguns professionals osonencs al Sindicat de Metges de Catalunya.

Pel que fa a l'assistència sanitària ordinària, la presència de metges als pobles de la comarca havia estat sempre certament reduïda si prenem com a base qualsevol ràtio valorativa. A part el cas de la ciutat de Vic, on fins i tot hi venien a visitar metges especialistes de Barcelona potser atrets pel poder adquisitiu dels prohoms i la crida d'alguns metges, a les altres poblacions mitjanes la ràtio era realment molt baixa. Cal fer esment de l'abandó enregistrat als pobles petits, sovint acumulats a altres municipis que tenien un metge titular. Fer les visites a cavall en llocs allunyats era prou corrent i ho continuarà essent durant els anys que vindran.³³ Aquesta situació possibilitava la permanència de remeiers, medicinaires i «curanderos» en competència amb el «senyor metge» i, sobretot, la d'una propaganda de remeis pretesament efectius i àdhuc aquells considerats miraculosos. N'hi havia com «la Boisson Blanche de l'Abate Magnat»³⁴ que pràcticament ho guarien tot, però encara l'efecte es podia completar amb el «te de Sant Jordi», la millor defensa contra els refredats... una tasetta a l'anar al llit és remei segur, o el «Quintonine» que «fortalece mucho, cuesta poco; recobre la salud y disfrute de la alegría de vivir». Si es tractava de no poder passar per l'especialista per manca de mitjans, és a dir, d'una «curació sense operar», hom podia acudir a «l'ungüent de l'abadessa» on hi figurava el preparat «d'un antic remei garantit». A vegades, aquests anuncis fins i tot podien provocar l'enuig, com aquell que dirigint-se a les mares els deia: «als vostres fills anèmics, bronquítics, escrofulosos... remei d'efectes segurs i sorprenents». En aquesta situació, tant els ajuntaments com la Generalitat arbitraran mitjans per a dotar una assistència sobre la base de concep-

32. Molts metges de la comarca hi anaven a aprendre, cal esmentar les conferències: A. Peyrí: «Sífilis i cirurgia»; Ll. Sayé: «Els tractaments quirúrgics en la tuberculosi pulmonar»; M. Corachan: «Diagnòstic i tractament de les apendicitis»; Ll. Barraquer: «Els progressos de la neurocirurgia»; J. Dencàs: «La cirurgia a Catalunya»; S. Dexeus: «Obstetrícia urbana i obstetrícia rural».

33. Vegeu, en aquest sentit, les informacions de la *Jornada d'història de la Sanitat d'Osona i el Ripollès* (Vic, juny de 2005), resums editats i *Actes* en curs de publicació.

34. El febrer de 1933 s'anuncia «*La Boisson Blanche del Abate Magnat (que) mata immediatament todos los gérmenes de la Gripe, la fiebre descendi rápidamente y vuestro cuerpo y sangre quedan limpios, pudiendo al día siguiente hacer la vida ordinaria... Se recomienda este remedio radical de hacer desaparecer la Gripe en 24 horas (en algunos casos hasta en 6 horas)*», cada frasco valia 3,15 pessetes. Pel maig, la mateixa medecina remeiera s'anuncia «*para hacer desaparecer los granos que tanto afean el rostro, las costras de leche de los niños y en general todas las enfermedades de la piel...*». Pel desembre havia canviat de nou el seu prospecte i deia «*las curas juzgadas milagrosas... Fiebre Tifoidea, Viruela, Escarlatina, Sarampión, Erisipela, Fiebre Puerperal, Tos Ferina, Paludismo... son inmediatamente cortadas y la existencia salvada*», també havia canviat el seu preu, ara valia 3,20 pessetes.

tes moderns i, sobretot, efectius. El 7 de maig de 1931, des del *Diari de Vich*, es parlava de la negligència en aquest tema durant els últims trenta anys i ho feia sense la voluntat de fer sang «no pas per mala fe ni per manca de coneixements, sinó senzillament, perquè no varen sentir-ne la necessitat». Però plantejava com a molt urgent que calia canviar la denominació beneficència per la d'assistència mèdica municipal, «car el nom de beneficència és depressiu per al que el rep; és una almoïna, i en realitat no hauria d'ésser més que un dels tants serveis municipals». El repàs als pressupostos municipals mostrà la migradesa de recursos i, tot glossant les premisses aportades per les noves autoritats estatals i catalanes, proposa bastir un dispensari municipal als baixos de l'Ajuntament de la ciutat dels Sants.³⁵ El dispensari vigatà atindrà, segons les dades facilitades el 1933, un total de 4.259 assistències, el que significà un pas de gegant. Serveixi d'exemple d'una acció que es repeteix a altres nuclis osonencs de la mà de les noves corporacions republicanes. Afegim-hi les mesures de caràcter sanitari i assistencial endegades des de la primera pel govern de la Generalitat i que tindran especial resum en la Llei de Bases per a l'Organització de la Sanitat i l'Assistència Social a Catalunya (22 de març de 1934) i en la Llei de Divisió Sanitària de Catalunya (10 de juliol de 1934).

El tema de l'ensenyament, ja molt analitzat i bé per la nostra historiografia, el voldria situar només en una nota sobre la lluita per l'escola de base laica i gratuïta. Cal que deixem constància dels valuosos estudis realitzats sobre l'ensenyament a Osona —citar-los a bastament no és l'objecte d'aquest article—, perquè aquí ens volem referir únicament a la intransigència dels prohoms i a la defensa activa dels qui demanaven un nou enfocament de tota l'ensenyança referida directament a la menesterosa classe treballadora. Amb un clergat que maldava per mantenir el seu procés d'endoculturació, és a dir, per reproduir el missatge i que sobretot formava, encara que no únicament, el grup poderós de la comarca, la reacció a una política de laïcització de l'ensenyament fou més que dura, serà totalment intransigent. Destinar més recursos a l'ensenyament va ser la virtut de les primeres disposicions del govern de la República, unes normes que trobaren ressò i disposició a prou municipis osonencs. Francesc Masferrer hi dedicà un elogi sincer el mateix 13 de juny de 1931: «La cultura, i per tant les escoles, acabaran amb els cacics que hauran de desistir d'amençar i prendre represàlies injustes contra els homes al seu servei, que hauran après de conèixer els seus drets a opinar i a defensar-se de la tirania dels seus associats en l'explo-tació de la terra». La campanya endegada per les autoritats contra aquells que exercien sense títol, «el vertader curanderisme de l'ensenyança»,³⁶ serà prou

35. Les dades aportades pel *Diari de Vich* el 1931 ens situen 11.500 pessetes als diversos conceptes d'assistència del pressupost municipal vigatà. Si el consultem veurem que per al funcionament del dispensari se'n consignaren més de 8.000, un 20% en concepte de gratificacions als metges. Al dispensari hi visitaven, el 1932: C. Bayés (Medicina general), Manuel Duran (Infància), Dr. Boré (Ulls), Dr. Carulla (Gola, nas i orelles), A. Espona (Dentista), J. Bayés i Dr. Carulla (Gola, nas i orelles), Joaquim Salarich (Cirurgia), Àngel Rierola (Urologia), el còmput de les visites o d'assistència dels facultatius era d'entre una hora i dues, les més llargues, en diversos dies de la setmana.

36. *La Veu del Ter* [Manlleu], III, 56 (24 d'octubre de 1931). En sentit contrari, PUNTÍ, Valentí, «Fer plegar d'ensenyar aquests professors (els Germans de les Escoles Cristianes) és atacar la llibertat del poble». *Manlleu*, V, 135 (4 de febrer de 1933).

llarga i plena d'entrebancs, però al cap i a la fi amb força èxit. La reacció de l'Església fou, doncs, vertaderament dura: «El monopoli de l'ensenyança o la imposició de l'escola única és contra el dret natural; i l'escola laica és un atac a la societat. Tota llei que s'oposi a l'ensenyança de qui lícitament pot exercir-la és una llei injusta... no és llei».³⁷ I també ho fou la dels seus acòlits: «és l'hora de persuadir-se que la llibertat laica és un mite», es dirà des del *Manlleu* del 20 d'octubre de 1934. Però la construcció d'escoles i de nous grups escolars esdevindrà una prioritat incontestable dels poders republicans, una realitat que serà prou visible als eraris municipals osonencs, que complementen les aportacions més grans del govern de la Generalitat i del Ministeri d'Instrucció Pública. Es tracta sobretot de projectes i realitzacions ben pensades; cobertes totes aquelles necessitats que es demanaven, res a veure amb la misèria anterior, ni amb el dramàtic i vergonyós període posterior a la República. Instal·lacions ben condicionades, amb equipaments sanitaris, mobiliari, aigua potable o font, vàters, estufa o calefacció i material escolar bàsic. Prenem aquí alguns exemples esparços. Les noves escoles de Torelló, amb aquests serveis bàsics, foren inaugurades per al curs 1931-1932. Es modificaran les condicions de les escoles públiques de Sant Hipòlit de Voltregà a finals de 1931, quan abans estaven tan abandonades. El grup escolar de Sant Quirze de Besora seguirà un llarg camí, però s'inaugurarà també en forma. A Vic, el 6 de maig de 1931 s'aprovà la construcció d'un grup escolar, el 25 d'octubre de 1933 s'adjudicava la instal·lació elèctrica i també la calefacció central. El 1935 s'inauguren les escoles graduades de Roda, adjudicades a la primeria de la República.

Les realitzacions des de l'esquerra seran fortament contestades per totes les organitzacions de la reagrupada dreta comarcal, tot i que de bon primer s'haguessin presentat ben desconcertades. No hi ha dubte que aquesta dreta comarcal, com ho féu la catalana en el seu conjunt, es voldrà llençar a la recerca de la recuperació d'obres i de jornalers agrícoles o almenys evitar la passada confrontació tan directa. Fins i tot, abans de les eleccions, s'arribà a repartir queviures en algunes localitats catalanes. En aquesta campanya es tractava bàsicament d'atorgar-se les millors, parlar de la tirania de l'esquerra i dir que la gestió que es podria fer des de la dreta seria molt millor. La campanya, estesa durant el període de 1934 a les eleccions de 1936, quan la dreta és al poder, acabarà en fracàs i aquest divorci fou ben patent i estarà motivat per la manca de confiança i d'ofertes realistes. D'altra banda, les formacions d'esquerra s'havien negat a entrar en el tripijoc de les substitucions als ajuntaments de Catalunya intervinguts per l'autoritat militar després dels fets del 6 d'octubre. Esquerra Republicana publicà una nota negant-se a col·laborar en cap ajuntament de Catalunya «la constitució del qual no s'adigui estrictament a la llei municipal catalana o no respongui a la voluntat popular».³⁸ Era una forma clara i ben taxativa d'in-

37. «Atenta contra el dret natural, s'oposa a l'ordre social i és contrària al benestar material dels pobles perquè resulta antieconòmica, contrària al progrés de les ciències que es logra mitjançant el concurs de tots els homes de vertader saber siguin o no eclesiàstics i contrària a la pau dels esperits». BELLPUIG, J., «De l'ensenyança». *Palaestra* [Vic], IV, 45 (1933), p. 152-153. En el mateix to: «Cal tenir cura de l'Escola», *Manlleu*, V, 147 (29 d'abril de 1933).

38. *La Humanitat* [Barcelona] (30 d'abril de 1935).

tentar preservar les conquestes aconseguïdes per les forces republicanes d'esquerra en el període de normalitat institucional, ara subvertit per un govern considerat del tot il·legítim.

En aquesta anormal situació, amb les institucions ocupades, els trompeters de les forces conservadores tornaran a donar veus, com havien fet sempre, però no passaran de cap manera a les realitzacions. «Llencem-nos a la reconquesta de l'obrer, que amb la màgica paraula de llibertat el fan atacar a qui no és l'enemic», es deia el 1934 des de *Palaestra*, la publicació de l'Acadèmia del Beat Almató, i s'insistia en la recuperació del poder de l'Església: «cal, doncs, a tota pressa reconstruir dins la societat, la família, la corporació, l'Església. Quan el cristianisme i la filantropia laica es trobin cara a cara al taller o plaça, aleshores el poble veurà qui és el vertader amic i defensor dels pobres i oprimos». ³⁹ Però la realitat era que tallant de forma impúdica les conquestes de l'esquerra, faltant als seus dirigents i els de les organitzacions obreres, insultant sorneguerament els que es mantenien a l'òrbita del poder autònom no s'aconseguia generar més confiança entre els treballadors, ans al contrari, ja que les realitzacions cantaven i no podien pas ser esborrades per la nova retòrica. Ho deia alt i clar *El Ter*, el quinzenal d'esquerra de Manlleu, en parlar de les conquestes de la pagesia: «és indiscutible que si cap millora no haguéssim obtingut, les dretes no tindrien tan mal temps en arrabassar-nos-les». I és que no es podia tornar a la vella filantropia, ara era el moment de drets realitzables i de valorar l'obra feta i la que es podia fer. Per tant, cauen en el buit les seves propostes reculades: «Obrers! Cal que desperteu a la realitat i us doneu compte, que amb aquesta gent "tan ufana i tan superba" que us enganya traïdorament, atiant-vos per tal que us llenceu a matar, quan ells fugen com uns covards o ploren com dones, no hi trobareu els camins rectes per a lograr les vostres reivindicacions legals i justes!...». ⁴⁰ Qui ho havia de dir sols dos anys abans! Hom continuava insistint que «la pau al camp no la portarà l'esquerra, perquè és tan difícil com que el qui ha trencat un gerro en mil trossos el torni a refer». ⁴¹ I amb aquestes paraules, els poderosos i els seus trompeters es refiaven com sempre havien fet dels rectors, com si la societat osonenca no hagués tingut cap evolució progressiva: «Avui la demagògia treballa descaradament per a imposar a la noble pagesia la incredulitat i la corrupció. Vosaltres, pàrrocos, dignes de l'ofici altíssim de col·laboradors del senyor Bisbe, sou la llum per a il·luminar a vostres feligresos, i sou la sal que els ha de preservar de la corrupció». ⁴²

39. PLANAS, Josep, «Què cal fer?». *Palaestra* [Vic], V, 56 (1934), p. 122-123. «La societat serà guarida si a l'Església se li restitueix la dignitat social; si s'estableix un sistema de corporacions que encadeni les classes en els drets i deures d'una comunitat forta, d'una faisó tal que cap individu resti fora». PONT, B., «L'Església i l'obrer». *Palaestra* [Vic], V, 51 (1934), p. 47-48.

40. «Classe potentada: Atenció! Cal deixar de banda el vostre egoisme, i tenir un bon xic més de cura de la classe humil i treballadora. I, sobretot, *heu de dependre-us de lo que us sobra*, per a mantenir les institucions i entitats que es dediquen a fer bé, entre la classe menesterosa». Editorial d'*Ausetània* [Vic] del 13 d'octubre de 1934. [El subratllat és nostre.]

41. «Només poden intentar treballar per la pau els qui no sien culpables d'haver-la desfeta, tots els propietaris i masovers de bona voluntat que, actuant de tercers i fent veure els estralls i inutilitat de les revoltes, incansablement gestionin un atancament progressiu que encara que sia obra d'anys tampoc és impossible». ANGLADA I VILARDEBÓ, Joan, «La pau al camp?». *Gazeta de Vich* [Vic] (16 de juliol de 1935).

42. BELLPUIG, Ernest, «Influència dels pàrrocos rurals». *Gazeta de Vich* [Vic] (23 de març de 1935).

La realitat és, però, que entre la classe obrera osonenca hi ha una consciència ben assumida de les realitzacions efectives fetes des de l'esquerra. Aquelles que sens dubte havien anat canviant la tendència de les condicions de vida durant el primer bienni de la República i en els primers quatre anys de govern de la Generalitat. I és amb la prova del complet fracàs de l'etapa negra posterior als Fets d'Octubre de 1934, que les organitzacions d'esquerres afrontaran les eleccions del 16 de febrer de 1936. D'altra banda, la crisi econòmica continuava ensenyorint-se progressivament del panorama i la política tan conservadora de les forces de dreta no havia aconseguit apaivagar els seus terribles efectes sobre les classes populars. Com ja hem dit, la dreta no havia aconseguit atraure la classe obrera, ni tan sols implicar-la en la neutralitat, perquè —a més del pla ideològic— havia arraconat o anul·lat aquelles transformacions engrescadores que el republicanisme havia posat en marxa des del primer moment. Des dels organismes formats il·legalment arran de l'ocupació de la Generalitat republicana l'octubre de 1934, s'havien congelat moltes de les mesures que havien millorat les condicions de vida i ara, acabat aquest període, es demanava inútilment que es validés un procés que havia estat una reculada en tota línia. Hi ha una insistència de la dreta catalana en comparar el 6 d'octubre amb el 16 de febrer: «contra una esquerra dissolvent i entestada als seus tradicionals errors».⁴³ En el fons, doncs, com ja ha insistit a bastament la nostra historiografia, la lluita entre el Front d'Ordre i el Front d'Esquerres a les eleccions legislatives del 16 de febrer de 1936 està plantejada sobre el model de societat que es vol. Però les realitzacions del període 1931-1934 i la reculada evident del període d'octubre de 1934 a febrer de 1936 són sobre la taula. I és que el desgovern (en nom de l'ordre) i també la forta repressió endegada durant el període de suspensió de l'Estatut havien generat una situació del tot inèdita en la política catalana.

Hi ha una percepció clara entre la classe obrera conscienciada de la regressió endegada per la dreta a les institucions: «amb tanta ineptitud exerciren el poder, que ells mateixos s'anorreamen, i en la seva caiguda arrossegaven tota la vergonya i tot el desprestigi que reporta el desmandament en contra del poble»,⁴⁴ així com que les fites aconseguides en el primer període eren de fort abast. Hom tenia consciència clara que els recursos destinats als diversos capítols eren majors durant el govern republicà de la primeria i que aquest fet permetia aconseguir un millor nivell de vida. Fins i tot cal dir que les crítiques àcides i matusseres fetes pels conservadors apujaren encara més el gran ressò de les passades realitzacions de l'esquerra. Quan, des de la *Gazeta de Vich*, es contraposen les voluntats d'un front i de l'altre, hi ha un cert replegament cap a la pàtria, cap a les idees més tradicionals i un abandonament de la propaganda d'unes realitzacions mai fetes des de la dreta. En un intent final, en el qual no trobem cap element o comentari

43. «Del 6 d'octubre al 16 de febrer». *Gazeta de Vich* [Vic] (14 de gener de 1936). D'altres, com «Pau i Treball», *Gazeta de Vich* (18 de gener de 1936), es posaven per sobre del bé i del mal: «si les esquerres en comptes de predicar odís i venjances, prediquessin com nosaltres pau i treball, automàticament i insensiblement treballarien per aquesta amnistia que diuen voler però que no fan res per merèixer».

44. *El Ter* [Manlleu] (18 de gener de 1936), p. 2. També, «Consciència contra diner»; «Per les esquerres i contra els enemics, lladres i traïdors de la República» i «Apreciacions proletàries», *El Ter* [Manlleu] (1 de febrer de 1936), p. 1-3.

de les teòriques realitzacions fetes per la dreta catalana en els últims dos anys i escaig d'ocupació de la Generalitat, es diu de l'esquerra: «Varen deixar empobrir l'economia catalana fomentant l'anarquia i el pillatge en el camp, consentint que es malmetessin les collites, en lloc d'emparar les justes reivindicacions dels camperols fent que planés un clima de concòrdia entre ells i els seus amos que davant de la realitat haurien satisfet de bona gana les seves ànsies...».⁴⁵ I, a més, es tira a tort i a dret: «Pot cap català creure de bona fe que els socialistes i comunistes tinguin cap simpatia especial per a Catalunya? Des de Marx fins a Ferrer i Guàrdia han predicat sempre el lema de *sense pàtria*». De nou, com va passar el 12 d'abril de 1931, la dreta catalana vol buscar el concurs temporal dels obrers en suport de les seves candidatures, però, de nou, el que ara s'oferta torna a ser ben pobre i gens atractiu. En un últim míting del Front d'Ordre a Torelló, l'orador —vingut de fora— es «refereix a la Llei de Retir Obrer, que és un sarcasme, al sou familiar i a les cases barates que gairebé sempre resulten barraques cares... que mentre Catalunya posseeixi la dolça Moreneta, regina dels Catalans, no pot concebre's un català laic». Però la realitat havia resultat una altra, i així, des de l'esquerra, hom pot posar al plat de la balança: les mesures per a aflorar i intentar apaivagar l'atur, la contenció dels preus, l'antecedent política d'habitatge, les ordres sobre la distribució, l'augment mesurat dels salaris, les disposicions per a dotar de millors serveis sanitaris o assistencials i en el tema de l'ensenyament es pot anotar l'extensió de centres... i aquests són, en última instància, uns dels elements que també comportaran la victòria del Front d'Esquerres a Catalunya. La victòria fou plena a la major part de les localitats industrials osonenques i a les d'economia mixta, mentre en algunes altres el pes de les inèrcies possibiliten encara uns acceptables resultats per al Front d'Ordre, tot i que clarament insuficients en el seu conjunt.⁴⁶ Aquí lliguem, doncs, com dèiem al principi de la nostra breu exposició, l'anàlisi de les condicions de vida amb la resposta donada i aquests són sens dubte uns paràmetres del tot necessaris per a poder analitzar i, sobretot, per entendre la posterior evolució.

45. *Gazeta de Vich* [Vic] (15 de febrer de 1936).

46. Dades a: SERRALLONGA I URQUIDI, J. (Barcelona: UAB, 1977, inèdit) i TRESSERRA, M. (1984). Un comentari a: CASANOVAS, J., *Quan les campanes van emmudir...*, op. cit., p. 90-92, i TORNAFOCH, X., *El catalanisme republicà a la ciutat de Vic (1930-1936)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 60-62. La posició valorativa dels resultats, feta pel mateix Front d'Ordre, fou laconica i, en certa manera, sorprenent a les pàgines de la *Gazeta de Vich*: «Un bri d'esperança», 22 de febrer de 1936; «Diffícil administració d'una victòria», 25 de febrer de 1936, i «La moral de derrota», 21 d'abril de 1936. En aquest últim article una nota de descàrrec: «cal que les classes benestants, si accepten i en certa manera monopolitzen la confessió del catolicisme, n'acceptin també els deures morals i s'acabi l'espectacle de la immoralitat quasi inseparable de la riquesa».